

UDK: 329.78(497.6)"1945/1952"
94(497.6)"1945/1952"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 31. 3. 2014.
Prihvaćeno: 10. 11. 2014.

Uloga omladinskih radnih akcija u stvaranju socijalističkoga društva u Bosni i Hercegovini 1945. – 1952. godine

MUHAMED NAMETAK

Institut za istoriju, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Članak se bavi ulogom omladinskih radnih akcija u procesu preobražaja bosanskohercegovačkoga društva u novo socijalističko društvo. Rad je vremenski ograničen 1945. i 1952. godinom jer se u tom razdoblju najodlučnije pristupilo izgradnji socijalističkoga društva, ali tada su omladinske radne akcije i najobimnije. Na osnovi arhivskih dokumenata i postojeće literature dolazi se do zaključka o omladinskim radnim akcijama kao pothvatima opterećenim brojnim teškoćama za Komunističku partiju kao organizatora akcija, koji su ipak bili i izvrsna prilika za indoktrinaciju omladine socijalističkim idealima.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, omladinske radne akcije.

Podrijetlo i značenje dobrovoljnoga omladinskog rada u Bosni i Hercegovini 1945. – 1952. godine

Stvaranje *novoga, socijalističkoga društva* kao stupa komunizma nakon Drugoga svjetskog rata u Bosni i Hercegovini (BiH) postavilo se kao veliki cilj, ali i izazov za Komunističku partiju Jugoslavije, koja je došla na vlast nakon ratnih zbivanja. Vremenske odrednice ovoga rada – 1945. i 1952. godinu – smatramo razdobljem najizravnijega i najodlučnijega pokušaja izgradnje socijalističkoga društva. Taj proces počinje dolaskom Komunističke partije na vlast 1945., a završava 1952., kada se nakon 6. kongresa Komunističke partije odbacuje sovjetski model kulturne politike, u kojem je komunistička ideologija bila polazna točka za kulturno stvaranje.

Stvaranje *novoga čovjeka*, kao osnovne čestice *novoga društva*, imalo je ideološke, ali i praktične konotacije, gdje se praktična pozadina ogledala u činjenici da je Partiji kao glavnomu tumaču i predstavniku socijalizma bilo lakše vladati u društvu *novih ljudi*, koji su bili spremni na brojna odricanja i žrtvu radi izgradnje socijalizma. Praktičnost se ogledala i u tome da je novi čovjek u svakom pogledu bio superiorniji *staromu čovjeku*. On je živio zdravije, bio je bolje obrazovan, a samim time sposobniji da na svojim ramenima podnese teret izgradnje novoga društva. Budući da je sve, počevši od ekonomske doktrine pa do kulture, doživjelo promjenu u suštini svojega značenja, logično je bilo

očekivati i da čovjek kao pokretač svih društvenih procesa doživi promjenu, odnosno da se njegova uloga u društvu promijeni. Viđenje teoretičara marksizma i komunizma bilo je da samo *novi čovjek* može graditi novi, bolji svijet, pa je stvorena paradigma da je *novi čovjek* neminovna potreba za stvaranje socijalizma. Po njima, bilo je nelogično graditi socijalizam s ljudima koji nisu vjerovali u njegova načela. Zbog toga se *stari čovjek* morao promijeniti, indoktrinirati, da bi znao kako i zašto graditi bolju sutrašnjicu.

Uloga omladinskih radnih akcija u procesu preobražaja bosanskohercegovačkoga društva nakon Drugoga svjetskog rata bila je dalekosežna i slobodno se može reći da su one jedna od najvećih propagandnih pobjeda Komunističke partije i u BiH i u Jugoslaviji. Samo postojanje brojnih objekata koji su izgrađeni u tom razdoblju, uglavnom dobrovoljnim, omladinskim radom, dugo godina nakon njihova završetka ostavilo je lako vidljive rezultate gdje je politička ideja jednoga sistema pretvorena u konkretno i korisno djelo. Činjenica da se u godinama nakon izgradnje tih objekata uvijek naglašavala dobrovoljnost i masovnost davala je Komunističkoj partiji pravo da se ističe kao glavni faktor koji je doprinio razvoju i kulturnomu uzdizanju zemlje, jer je Partija dala dovoljno dobar razlog omladini da se odazove njezinu pozivu za izgradnju zemlje. Istina, malo je koji politički sistem u stanju okupiti značajnu masu stanovništva koja bi potrošila dva mjeseca godišnje radeći u najtežim uvjetima, a činjenica je i da su te akcije bile brojne ne samo neposredno nakon rata nego i poslije, što znači da se nije radilo o prolaznoj euforiji nego o kontinuiranoj privrženosti dijela omladine tom načinu rada. Do sredine 1948. broj omladinaca iz BiH koji su bili članovi Narodne omladine popeo se na 257 000, što je činilo 82% omladine iz republike.¹ Najznačajnije omladinske radne akcije u BiH bile su izgradnja pruga: Brčko – Banovići (1946.), Šamac – Sarajevo (1947.) i Doboj – Banja Luka (1951.).² Ukupno su u te tri omladinske radne akcije izgrađena 422 km pruge normalnoga kolosijeka, a u izgradnji je sudjelovalo preko 360 000 omladinaca.³ Na najvećoj od njih, izgradnji pruge Šamac – Sarajevo, od oko 211 000 omladinaca blizu 46 000 bilo je iz BiH,⁴ ostatak je došao iz drugih republika, drugih zemalja, a dio graditelja bili su i ratni zarobljenici. Prugu Brčko – Banovići gradilo je oko 62 000 graditelja, od kojih je oko 14 500 bilo iz BiH.⁵ Prugu Doboj – Banja Luka gradilo je 87 000 omladinaca, od kojih je 14 000 bilo iz BiH.⁶

¹ Slobodan KRISTIĆ, "O učešću omladine u obnovi Narodne republike Bosne i Hercegovine 1945–1947", *Glasnik arhiva i društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, knj. XX-XXI, Sarajevo, 1981., 156.

² Pruga Doboj – Banja Luka u literaturi se nikada nije isticala koliko pruge Brčko – Banovići i Šamac – Sarajevo. Uzrok je sasvim sigurno, među ostalim, što nije završena na vrijeme zbog pojave podzemnih voda u tunelu Ljeskove vode te što na vrijeme nije završen željeznički čvor u Doboju.

³ Momčilo STEFANOVIĆ, Srećko MIHAILOVIĆ, Milimir KRAGOVIĆ, *30 godina omladinskih akcija*, Beograd, 1976., 24.-30.

⁴ Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Fond Pokrajinski komitet Komunističke partije Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu, Zapisnici od 1-3 br. 06/47 F-1 (vrijedi napomenuti da brojni izvori donose različite podatke o broju graditelja pruge: to je najočitije za prugu Šamac – Sarajevo, gdje taj broj varira od 211 371 do 250 000).

⁵ ABiH, Fond Omladinska radna akcija (dalje: ORA) Brčko-Banovići, kut. 1, dok. 3/46.

⁶ "Preko 14.000 članova Narodne omladine iz Naše republike učestvovala u izgradnji Pruge Doboj – Banjaluka", *Oslobođenje* (Sarajevo), br. 1315, 14. I. 1951., 1.

Iako su to tri najznačajnije i najdokumentiranije omladinske radne akcije, postojale su i druge u kojima je sudjelovala omladina, a imale su republički značaj: npr. izgradnja rudarskoga naselja u Banovićima (1946.), izgradnja Novoga Travnika (1946.), izgradnja hidrocentrale Jablanica (početak pripremnih radova 1947.), proširivanje kapaciteta željezare Zenica (početak radova 1948.). Te radne akcije ipak po svojem karakteru nisu bile isključivo omladinske, budući da je u njima sudjelovala i Jugoslavenska armija, a broj omladinaca nije bio ni blizu toliko značajan kao u prethodnim radnim akcijama.

Teorijsku podlogu dobrovoljnomu omladinskom radu dao je marksistički teoretičar i državnik Vladimir Iljič Lenjin u svojem djelu *Velika inicijativa*, u kojem govori da se na osnovi odnosa omladine prema radu može odrediti pravac razvoja socijalističkoga društva.⁷ Komunistički su ideolozi vjerovali da se masovnim radnim akcijama jača zajedništvo, promovira socijalizam i gradi lik nove omladine, koja je trebala biti temelj novoga društva. Premijer Federativne Narodne Republike Jugoslavije i generalni sekretar Komunističke partije Jugoslavije Josip Broz Tito u jednom je intervjuu izjavio:

Ja, naravno nikad nisam smatrao da je na radnim akcijama najbitniji učinak taj, da tako kažem, goli rad, bitka sa kubicima i slično. Uvijek sam u prvom redu govorio o njihovom političko-vaspitnom karakteru. Isticao sam da je to kolektivno učešće u izgradnji naročito značajan oblik vaspitanja omladine, uključujući i sticanje samoupravljačkih znanja.⁸

Drugom je prilikom izjavio: “Ne treba tražiti neke naročite forme za vaspitanje naše omladine. Forma graditelja je najbolja forma.”⁹ Naravno, Titove riječi da je sam rad na omladinskim akcijama bio sekundarni cilj moramo uzeti s rezervom ako se zna da je uložena značajan napor da bi se omladina privukla izgradnji pruge, a da u nekim slučajevima dolazak omladinaca nije bio dobrovoljan. Dobrovoljno sudjelovanje omladine ovisilo je o kvaliteti agitacije i propagande na njihovu području, ali i o njihovom okruženju. Da propagandni aparat nije u svim situacijama dobro obavljao svoj posao vidi se u jednom od izvještaja Komiteta Prve sekcije gradilišta Omladinske pruge Šamac – Sarajevo u Zenici, u kojem stoji da je agitacija za privlačenje novih radnika u brigade za rad na pruži iznimno loša. Na primjer, u Drugoj osječkoj brigadi 50 je omladinaca dobilo obične pozivnice na kojima je u kutu stajalo “Svaki izostanak snosi zakonske posljedice”.¹⁰ Zbog toga se može zaključiti da se prilikom omladinskih radnih akcija nije uvijek radilo po principu dobrovoljnoga rada, što govori da je u pojedinim omladinaca postojao otpor prema odlasku na gradilišta. Na štetnost prakse prisilnoga regrutiranja omladinaca upozorio je u lipnju 1947. Rato Dugonjić, sekretar Centralnoga komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije i predsjednik Ujedinjenoga saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ), koji je zbog bojazni da bi takve

⁷ *Omladinska pruga Brčko-Banovići*, odg. ur. Nedžad Čamdžić, Tuzla, 1986., 9.

⁸ *Tito i mladi*, glavni i odgovorni urednik Zoran Erak, Beograd, 1980., 8.

⁹ *Isto*, 19.

¹⁰ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, Komitet 1. sekcije, kut. 43, dok. 62/1947.

metode nanijele štetu ugledu Partije rekao da je korisnije poslati manje brigada nego se oslanjati na mjere prisilnoga regrutiranja.¹¹

Uloga kulturne politike Komunističke partije na tijek omladinskih radnih akcija

Iako se danas pri pomisli na omladinske radne akcije one kronološki obično svrstavaju u vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata, one svoje korijene vuku iz ratnoga razdoblja. Već u kolovozu 1941. oko Drvara se formiraju prve omladinske radne čete, koje sudjeluju u poljoprivrednim radovima i obavljaju poslove za potrebe vojske.¹² Radne akcije u kojima je sudjelovala omladina u manjem su se ili većem obimu nastavile do kraja rata. Nakon rata stječu se uvjeti za jačanje omladinskoga pokreta, najprije kroz pomoć državi u obnovi, a zatim i u izgradnji značajnih prometnih i industrijskih objekata. To je period velikih omladinskih radnih akcija. Prvobitni impuls poslijeratnomu dobrovoljnom radu omladine dao je 1. kongres Ujedinjenoga saveza antifašističke omladine Bosne i Hercegovine, održan od 6. do 9. svibnja 1945. u Sarajevu.¹³ Na kongresu, koji je značio kraj jedne (ratne) i početak druge (razvojne) etape u sudjelovanju omladine u unutrašnjem razvoju BiH, omladina BiH uputila je omladincima drugih republika poziv na "drugarsko" natjecanje u obnovi i izgradnji zemlje. Na kongresu su mladi dali riječ da će uložiti maksimalne napore da bi se zemlja preporodila nakon dugog i teškog rata.¹⁴ Komunistički su vođe ispravno procijenili da se oduševljenje omladine može lako iskoristiti i u političkom i u ekonomskom smislu. Na političkom planu djelovalo se pridobivanjem omladine uz komuniste i uništavanjem reakcionarnih elemenata, a u ekonomskom je smislu omladina mogla poslužiti kao izvor jeftine radne snage. Na kongresu su se omladini obratili visoki funkcionari Komunističke partije: predsjednik Narodne skupštine Vojislav Kecmanović, predsjednik Vlade Rodoljub Čolaković, član Izvršnoga odbora Narodnooslobodilačke fronte Osman Karabegović. Suština njihova obraćanja omladini bila je poruka da je omladina dala veliki doprinos pobjedi, ali da prava borba tek predstoji, a ta je borba bila izgradnja nove države sretnih i zadovoljnih ljudi. Riječi "borba" ili "rat" često su se upotrebljavale kad god je trebalo motivirati omladinu, kada se htio probiti neki rok i sl. Gotovo da nije bilo govora u kojem se obraćalo omladini u kojem se nije spominjala borba za bolje sutra, slavna borba i pobjeda u ratu protiv okupatora ili prenošenje elana iz Narodnooslobodilačke borbe (NOB) u poslijeratnu izgradnju da bi se odužilo palim borcima. Nakon Titova poziva omladini u novogodišnjoj poruci 1946. Centralno vijeće USAOJ-a počelo je razmatrati mogućnosti realizacije jednog zna-

¹¹ Carol S. LILLY, *Power and persuasion. Ideology and Rhetoric in Communist Yugoslavia 1944-1953*, Boulder, Colorado, 2001., 124.

¹² M. STEFANOVIĆ, S. MIHAILOVIĆ, M. KRAGOVIĆ, *n. dj.*, 5.

¹³ *Revolucionarni omladinski pokret u Bosni i Hercegovini*, knj. 2, Sarajevo, 1984., 5.

¹⁴ *Prvi kongres omladine Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1945., 7.-8.

čajnog projekta dobrovoljnim omladinskim radom. Kao rezultat toga otpočela je prva velika omladinska radna akcija, gradnja pruge Brčko – Banovići. Tito se i u novogodišnjoj poruci 1947. obraća omladini sljedećim riječima:

... Školsko, stručno, fizičko i kulturno vaspitanje neka ti bude zadatak, a preostalo vrijeme posveti izgradnji i obnovi naše zemlje! Gradnja novih željezničkih linija, novih fabrika i rudnika, novih zgrada, čeka i tvoje učešće u 1947. godini.¹⁵

Od 1945. do 1952. omladinskim radnim akcijama najveći je poticaj dala agitacija i propaganda. To je vidljivo u činjenici da akcije svoj vrhunac, gradnju pruge Šamac – Sarajevo, doživljavaju u razdoblju kada je provođenje sovjetskoga modela kulturne politike bilo najdosljednije. Novim pravcem u kulturnoj politici i udaljavanjem od sovjetskoga kulturnog modela, nakon sukoba s Informbiroom, omladinske radne akcije ni u ovom periodu ni poslije neće u BiH doživjeti takav polet i masovnost kakav su imale do 1948. godine. Prema nekim procjenama, u radnim akcijama od 1945. do 1947. sudjelovalo je 85% od ukupnog broja omladine u BiH.¹⁶

Smanjenje obima (ne i broja) omladinskih radnih akcija nakon 1947. bilo je dijelom posljedica i partijskoga stava da se omladina u prvom redu treba okrenuti obrazovanju i kulturnom uzdizanju, prije nego dobrovoljnom radu, što je Tito i naglasio prilikom otvaranja pruge Šamac – Sarajevo u studenom 1947., kada je rekao da će ubuduće pomoć omladinaca državi u razvoju doći na drugo mjesto. Od tada je prvi zadatak omladinaca bilo stjecanje znanja potrebnog za napredak zemlje, svatko tko je zanemarivao učenje pokazivao je da ne razumije duh “nove Jugoslavije”. Tom je prilikom Tito naglasio da je omladina najdragocjenije što Jugoslavija ima i da se stoga ona mora čuvati, a istaknuo je i da se elan omladine usmjeren k izgradnji zemlje ne bi smio previše iskorištavati. Komunistički su vođe smatrali da se radni elan omladine trebao prenijeti i na ostale strukture stanovništva da bi sada one nastavile gdje je omladina stala.¹⁷ Potvrda promjene političkoga kursa vezanog za omladinu vidljiva je i u intervjuu Đure Pucara Starog listu *Omladina* početkom 1952., kada je na pitanje kakvu pomoć vlada i Partija očekuju od organizacije Narodne omladine tijekom godine u izgradnji kapitalnih objekata Pucar odgovorio da se prvobitno zamišljen broj od 35 000 omladinaca mora smanjiti možda čak i za pola, jer se do njega došlo praveći planove u prvim poslijeratnim godinama, a situacija se u međuvremenu znatno promijenila. Pucar je izjavio da će se omladinskom radnom snagom nadomjestiti samo onoliko radnika koliko neće moći dati državna poduzeća, nikako više od toga. Još jedna promjena u planiranju omladinskih radnih akcija smanjenje je broja djevojaka na njima. Iako je ženski dio omladine i prijašnjih godina bio manji od muškoga, od 1952. djevojke se još manje pozivaju. Razlog te promjene kursa jest da je zbog smanjenoga

¹⁵ Navedeno prema: Lazo MATERIĆ, “Sarajevo za prugu Šamac-Sarajevo”, u: *Sarajevo u socijalističkoj Jugoslaviji*, knj. 1, Sarajevo, 1988., 280.

¹⁶ S. KRISTIĆ, *n. dj.*, 159.

¹⁷ “Govor maršala Tita na svečanom mitingu povodom otvaranja omladinske pruge”, *Oslobođenje*, br. 331, 17. XI. 1947., 1.-2.

broja omladinaca na akcijama bilo praktičnije zvati samo odrasle i jake mladiće, a uz to su roditelji lakše puštali mušku djecu od ženske.¹⁸

Početak i kraj rada na omladinskim radnim akcijama obično su se vezali uz značajne datume iz povijesti socijalističkoga pokreta na našim prostorima. Početak se obično vezivao uz 1. travnja (pruga Šamac – Sarajevo), što je bio Dan omladinskih radnih brigada, ili 1. svibnja, Praznik rada (pruga Brčko – Banovići), a kraj uz 29. studenoga, Dan Republike.¹⁹

Karakteristika većine literature, nastale u socijalističkom periodu, koja obrađuje problem omladinskih radnih akcija jest neobjektivnost u pristupu, jer se na osnovi arhivskih dokumenata može zaključiti da se radilo o mnogo složenijim procesima od spontanog i dobrovoljnog skupljanja omladine koja je u ime naroda i Tita krenula u izgradnju zemlje. Kao primjer može poslužiti činjenica da se u toj literaturi nigdje ne može naći točna informacija o tome koliko je ratnih zarobljenika sudjelovalo u radu. Arhivski dokumenti pokazuju da broj ratnih zarobljenika na prisilnom radu na omladinskim radnim akcijama nije bio zanemariv. Na pruži Brčko – Banovići radilo je ukupno 1500 ratnih zarobljenika,²⁰ a na pruži Šamac – Sarajevo njih 15 000.²¹ U toj vrsti literature, ali i u ondašnjem tisku, također je teško doći do informacija o tome koliko je omladinaca izgubilo život ili koliko ih je teško ozlijeđeno tijekom radnih akcija, a takvih je slučajeva nesumnjivo bilo. Nesreće su se skrivale jer se mislilo da će to u očima javnosti stvoriti negativnu sliku o Partiji jer se nije dovoljno brinula o sigurnosti omladinaca. Partijske ćelije na pruži redovito su izvještavale Glavni štab omladinskih brigada o problemima u izgradnji pruge, ali sve su se te informacije brižljivo čuvale od javnosti.

U jednom izvještaju partijske organizacije na 2. dionici pruge Brčko – Banovići vidi se da je život omladinaca bio dosta težak. Hrana se sastojala od graha ili makarona, zdravstveno je stanje bilo “da ima svakodnevno mnogo bolesnih”, u “jurnjavi za kubaturom” bilo je mnogo ozljeda, a bilo je i smrtnih slučajeva.²² Na 3. sekciji pruge Brčko – Banovići smrtno je stradalo ukupno pet omladinaca, a 20 ih je bilo teško ozlijeđeno, od kojih su neki ostali invalidi.²³ U jednom od partijskih izvještaja s gradnje pruge Šamac – Sarajevo izvještava se da je briga o omladini nedovoljna, negdje se radilo i po 10 sati, omladinci su vukli vreće cementa od po 50 kg, a zbog kašnjenja nadzornika gradilišta omladina je često bila prisiljena raditi prekovremeno. U izvještaju doslovno

¹⁸ “Intervju listu *Omladina 1952. godine*”, u: *Život i djelo Đure Pucara Starog*, knj. 2, tom 2 – Govori, referati i intervjui, prir. Dragan Davidović, Banjaluka, 1989., 218.-220. Konkretno, Partija se 1952. nadala značajnom sudjelovanju omladine u izgradnji hidroelektrane u Jablanici i industrijskih pogona u Zenici.

¹⁹ Slobodan SELINIĆ, “Omladina gradi Jugoslaviju. Savezne omladinske radne akcije u Jugoslaviji 1946–1963”, *Arhiv*, 6/2005., br. 1-2, 96. Prvoga travnja započele su pripreme za izgradnju pruge Brčko – Banovići i od tada se toga datuma slavi Dan omladinskih radnih brigada.

²⁰ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 1, dok. 785.

²¹ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 97, dok. 8/47.

²² ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 45, dok. bez broja.

²³ Mahmut MAŠIĆ, “Na izgradnji pruge Brčko-Banovići”, u: *Sarajevo u socijalističkoj Jugoslaviji*, knj. 1, 276.

piše: “Mi ne čuvamo omladinu nego je iscrpljujemo.”²⁴ Takvi i slični podaci pretresali su se na partijskim konferencijama na pruzi, članovi štabova i komandiri brigada pozivani su na odgovornost za takve i slične događaje,²⁵ ali javnost u medijima nikada nije bila upoznata s njima, a u tadašnjoj su se literaturi spominjali rijetko ili nikad. Posjeti novinara bili su dopušteni samo na određenim sekcijama pruge da u domu, ali i međunarodnu, javnost ne bi mogle procuriti vijesti i slike koje su pokazivale omladinske radne akcije u drugačijem svjetlu od onoga u kojem su ga predstavljale državne vlasti. U dozvolama koje bi dobili od vlasti novinari su morali navesti hoće li fotografirati i kojim fotoaparatom te za koji list rade reportažu.

Propagandni je aparat pokušavao javnosti predstaviti graditelje koji u punom radnom zanosu grade prugu, a kao potvrda za to trebala su poslužiti i stalno organizirana natjecanja na pruzi. Isticanje normi i težnja za njihovim prebacivanjem trebali su u omladini probuditi želju za što boljim radom, koji je donosio i određene nagrade, prije svega simbolične.²⁶ Natjecateljski je duh bio jedan od pokušaja vlasti da kroz taj mehanizam motivira omladinu da radi bolje, brže i jeftinije. Činjenica da je gotovo svaki treći radnik na pruzi Šamac – Sarajevo bio ili proglašen udarnikom ili pohvaljen²⁷ govori da se radilo o propagandnom oružju koje se postupno koristilo tijekom gradnje da bi se konstantno držao visok tempo rada. Natjecanje na pruzi odvijalo se kroz princip bodovanja. Sve dobre i loše stvari koje bi brigada činila bodovale bi se i tako bi se vidjelo čiji je rad najkvalitetniji. Zbog prirode radova, kao i zbog manjka alata, često se događalo da omladinci koji su htjeli prekoračiti normu moraju raditi u dvije smjene, zbog čega je trpio kulturno-prosvjetni rad.²⁸

Omladinske radne akcije bile su moćno sredstvo promocije Jugoslavije u inozemstvu, a njihov je međunarodni ugled bio pojačan i činjenicom da su u izgradnji sudjelovali brojni omladinci iz inozemstva, čak i iz zapadnih zemalja, od kojih su neki dobili i odlikovanja za svoj rad i trud na akcijama. U gradnji pruge Brčko – Banovići sudjelovala su 1833 omladinca iz 22 zemlje svijeta, a u izgradnji pruge Šamac – Sarajevo 5842 omladinca iz čak 40 zemalja.²⁹ Pored toga, Jugoslavija je kao zemlja dobivala ugled na međunarodnoj sceni zahvaljujući činjenici da je uspjela u tako kratkom roku ostvariti velike projekte oslanjajući se prije svega na vlastite snage. Prilikom izgradnje pruge Banja Luka – Doboj bile su angažirane i omladinske brigade čiji su članovi bili pripadnici naroda čija je matica bila u zemljama Istočnoga bloka. Njihova je prisutnost iskorištena da bi se pokazalo da je napredna i poštena omladina tih naroda na jugosla-

²⁴ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 97, dok. 507.

²⁵ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 97, dok. 1051/47. U zaključcima sa 5. partijskog kongresa 9. sekcije eksplicitno se navodi da “partijske ćelije i pored svih direktiva komiteta nisu posvetile dovoljno pažnje brigi i čuvanju omladine... potrebno je zadužiti člana KP ili najboljeg SKOJ-evca, da on vodi računa o omladincima...”.

²⁶ S. SELINIĆ, *n. dj.*, 92.

²⁷ *Isto*, 93.

²⁸ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 21, dok. 16/46.

²⁹ M. STEFANOVIĆ, S. MIHAILOVIĆ, M. KRAGOVIĆ, *n. dj.*, 104.

venskoj strani u sukobu sa zemljama Informbiroa. Uz to, oni su donosili priče, koje su plasirane u medijima, da je stanje u tim zemljama loše, da ljudi bježe u Jugoslaviju i da nema perspektive za njih.³⁰

Pored ekonomskoga, radne akcije imale su i politički značaj jer su trebale poslužiti kao mjesto na kojem će se stvoriti novi kadrovi ne samo za industriju nego i rukovođenje u lokalnim sredinama. Mladi se ljudi nisu učili samo zanatima nego i organizacijskim sposobnostima. Termin koji se često koristio, a dobro personificira stav vlasti prema izgradnji omladinskih pruga, jest da su one bile *kovačnice novih ljudi* ili *kovačnice bratstva i jedinstva*. Pruga je bila mjesto gdje su se na sve moguće načine mogli promovirati ideali Komunističke partije. Da bi se promoviralo *bratstvo i jedinstvo*, brigade na pruži bile su izmiješane tako da su na jednoj sekciji radile brigade iz svih republika.³¹ Na taj su način omladinske radne akcije davale neke naznake o tome kako će izgledati novo jugoslavensko društvo. Takav je stav jasno izražen i u čuvenom sloganu "Mi gradimo prugu, pruga gradi nas", koji se i danas može naći upisan na objektima uz pruge koje su građene omladinskim radnim akcijama.

Za trajanja omladinskih radnih akcija postojao je i značajan otpor prema njima. On se sastojao od sabotaže i agitacije protiv odlaska ili rada, a bilo je i slučajeva kada su se omladinci koji su bili protivnici sistema uvukli među graditelje da bi stvarali razdor među njima. Agitacija "reakcionarnih slojeva" sastojala se prije svega od relativizacije uspjeha graditelja, kritiziranja same organizacije rada, a često se koristio i religijski sentiment graditelja. Tako se prilikom izgradnje pruge Šamac – Sarajevo u 3. hercegovačkoj brigadi pročulo da je jedan omladinac dobio pismo u kojemu je obaviješten da se u rodnom kraju pojavila Djevica Marija i da je poručila da će "sve ovo brzo proći".³² Prilikom mobilizacije omladine za izgradnju pruge Doboj – Banja Luka borba protiv odlaska na prugu bila je posebno dobro organizirana u Narodnoj Republici Hrvatskoj, u područjima gdje je dugo nakon rata postojao otpor prema komunističkoj vlasti. Omladincima u mnogim kotarevima (npr. Požega) govorilo se da će brzo rat, da hrana na pruži ne valja i da im je bolje da ne idu na gradilište.³³

Uprava gradilišta, štabovi brigada i drugi organi koji su provodili politiku Partije na omladinskim radnim akcijama žestoko su se obračunavali s "reakcijom" na pruži Brčko – Banovići i Šamac – Sarajevo. Mnoge loše pojave na pruži, poput oštećenja alata ili kašnjenja u radovima, opravdavano se djelovanjem "neprijatelja" na pruži. Jedna od parola na pruži Brčko – Banovići bila je: "Svakom našom radnom pobjedom nanosimo poraz reakciji."³⁴ Zbog toga je uspjeh u izgradnji tih objekata imao prvorazredno političko značenje, jer se smatralo da uspjeh u izgradnji pruge promovira postojeći režim u pozitivnom svjetlu kao organizatora cijeloga projekta. Jedan od izvještaja partijske

³⁰ "Brigada bugarske omladine na pruži Banjaluka-Doboj", *Oslobođenje*, br. 1416, 13. V. 1951., 4.

³¹ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 43, dok. 44/47.

³² ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 45, dok. bez signature.

³³ S. SELINIĆ, *n. dj.*, 98.

³⁴ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 6, dok. 545.

organizacije s pruge Šamac – Sarajevo govori da je u rješavanju pojedinih problema koji su iskršavali na pruži bilo krupnih grešaka, među ostalim i zbog toga što partijska organizacija nije posvećivala dovoljno pozornosti političkomu dojmju koji se stvarao u pojedinim situacijama. Kao jedna od grešaka u propagandnom radu spominjalo se to što se s mještanima okolnih sela nije uspostavio kvalitetan odnos da bi se širila ideja Partije o bratstvu i jedinstvu te je stavljen imperativ na jačanje kulturnih veza s tim selima. U isto vrijeme, da bi se spriječila agitacija i propaganda “reakcionarnih elemenata sa pruge” u tim selima, svaki odlazak u njih ili dolazak iz njih u brigade strogo se kontrolirao.³⁵ Kontroliranje pošte koju su omladinci slali rodbini i prijateljima bilo je redovna pojava da se neželjene informacije s pruge ne bi probile u javnost. Prilikom jedne od takvih kontrola presretnuto je pismo jednog od nezadovoljnih graditelja, u kojem između ostalog piše:

(...) vagoneti su opasni po sam život itd. A ti radiš kao vranac iz Dučićeve pesme, a fijuk biča, glas komandira neprestano te tuče (...) Odmora nemamo dovoljno (...) Život je gori nego u zarobljeničkom logoru (...) Ceo rad je usredsređen na to da se od nas stvore automati ti nazovi novi ljudi.³⁶

Koliko se slika realnosti razlikovala od onoga što se moglo čuti i vidjeti u medijima i govorima agitatora najbolje govori zapisnik sa sastanka 8. sekcije na pruži Šamac – Sarajevo, gdje je član pružnoga komiteta Mihailo Švabić uzeo riječ i rekao: “Polovinu našeg vremena smo već prošli. Ako se pogleda stanje u kome se nalazimo, ne kroz štampu i radio, nego kroz ono što vidimo na terenu, vidimo da je situacija poprilično teška...”³⁷

Struktura, cilj i način djelovanja agitpropovskoga aparata na omladinskim radnim akcijama

Postojala su četiri osnovna cilja koja su se htjela postići djelovanjem agitacije na omladinu tijekom radnih akcija: agitacija za rad, politička agitacija, agitacija kroz kulturno-prosvjetni rad i agitacija za odlazak omladinaca nakon završetka omladinskih radnih akcija u privredu, uglavnom industriju i rudarstvo. Štab svake sekcije na pruži Šamac – Sarajevo imao je odsjek za agitaciju, koji je bio zadužen i za političku i za radnu agitaciju, kao i da organizira dopisništvo za *Borbu na omladinskoj pruži* i Radio Omladinska pruga. Svaki je odsjek imao tri člana, od kojih je svaki bio zadužen za jednu od te tri stvari. Član za političku agitaciju svakog je tjedna sastavljao izvještaje o političkim događanjima u brigadi, organizirao mitinge i proslave povodom politički važnih događaja. Uz odobrenje štaba sekcije on je organizirao i političku agitaciju u

³⁵ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, Zaključci 1. partijskog savjetovanja na 6. sekciji održanog 12. 04. 1947., kut. 73, br. 51/47.

³⁶ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 97, dok. 507.

³⁷ *Isto.*

selima uz prugu, čime se promovirala uloga Komunističke partije u izgradnji zemlje. Politička se agitacija sastojala i od agitacije protiv posta tijekom ramazana, jer se smatralo da se radi o štetnoj pojavi za rad, ali i o nečemu što se protivi načelima socijalizma. Dokumenti upućuju na činjenicu da se prilikom gradnje pruge Brčko – Banovići aktivno agitiralo protiv posta, što je donijelo rezultate, iako su nadležne partijske osobe primijetile da su se mladi graditelji nerado odrekli posta, što je ocijenjeno kao propust agitatora.³⁸ Cilj političke agitacije bio je, među ostalim, razvijanje bratstva i jedinstva. U jednom dokumentu s pruge Brčko – Banovići spominje se da se “dobrom agitacijom, gdje se sa frazerstva prelazi na konkretnu agitaciju” omladinske radne akcije pretvaraju u kovačnice bratstva i jedinstva.³⁹ Metode rada političkoga agitatora bile su: zidne novine, logorske vatre (jedan od najomiljenijih načina rada jer je omladince privlačio zbog opuštenosti i pozitivne atmosfere koja je vladala), govori i predavanja.

Radna se agitacija sastojala od predavanja, konferencija, parola (npr. “Ne dozvolimo da grupa za polaganje kolosijeka čeka na naš nasip”), grafikona s rezultatima rada, agitacije preko zidnih novina i sl. Član za radnu agitaciju bio je zadužen da motivira omladince da ispunjavaju i prebacuju radni plan te da organizira slušanje emisija na Radiju Omladinska pruga. Svaka je brigada imala obvezu, tj. to je bio dio dnevnoga rasporeda, slušati jedanput dnevno emisiju koja je trajala pola sata, a koristila se, među ostalim, za prenošenje dnevnih zapovijedi na izgradnji pruge. Pored toga, na radiju – koji je imao jutarnji, podnevni i večernji program – mogle su se čuti pjesme iz NOB-a, ruske opere, izvještaji s gradilišta u zemlji i sl. Po planu je bilo predviđeno da svaka brigada vidi jednu kinoprojekciju i jednu kazališnu predstavu tjedno.⁴⁰ Jedan od posebnih oblika radne agitacije bio je da je omladinac koji se najviše istaknuo u radu sutradan uz puštanje himne dizao zastavu, a brigada koja se najviše istaknula prva je kretala na rad.

Kulturno-prosvjetni rad s omladincima, u cjelini, nije dao zadovoljavajuće rezultate. Iako je na pojedinim radnim akcijama opismenjen impozantan broj ljudi,⁴¹ u mnogim se brigadama kulturno-prosvjetni rad nije shvaćao ozbiljno, nego se smatrao drugorazrednim zadatkom. Na osnovi dokumenata vidi se da kulturno-prosvjetni rad u brigadama na pruzi Brčko – Banovići nije bio dovoljno dobro organiziran. U izvještajima s terena vidi se da je dan graditelja bio prezasićen brojnim aktivnostima, pa omladinci nisu imali dovoljno vremena za odmor i slobodne aktivnosti. Događalo se da uslijed iscrpljenosti omladinci zaspu na čitalačkim grupama, a počelo se javljati i nezadovoljstvo među graditeljima jer nisu imali ni sedam sati za spavanje i individualni rad i sl. Poučeno dotadašnjim iskustvima, partijsko rukovodstvo postupno odlučuje smanjiti obim kulturno-prosvjetnoga rada i pokušati povećati njegovu kvalitetu, što je eventualno moglo doprinijeti tomu da se kulturni rad popravi, a neraspoloženje graditelja smiri.⁴²

³⁸ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 45, dok. bez signature.

³⁹ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 6, dok. 28/46.

⁴⁰ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 37, dok. 1.

⁴¹ Na izgradnji pruga Brčko – Banovići i Šamac – Sarajevo 1946. i 1947. opismenjeno je gotovo 22 000 graditelja.

⁴² ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 1, dok. 114/46.

Od rada na terenu isticale su se logorske vatre i priredbe, na kojima su držana predavanja s raznim temama, od političkih do ekonomskih.⁴³ Bila je uobičajena pojava da na stručnim tečajevima za zanate koji su bili podijeljeni na više cjelina mnoge cjeline nemaju nikakve veze sa zanatstvom ili bilo kakvom strukom, nego se bave uglavnom politikom, npr. "1. Borba za narodnu vlast i državno uređenje nove Jugoslavije, 2. Narodni front, 3. Osnovi ekonomske politike FNRJ i zadrugarstvo, 4. Takmičenje, udarništvo, norme, 5. Omladina Jugoslavije u narodno-oslobodilačkoj borbi, 6. Programska načela i organizaciona struktura narodne omladine Jugoslavije, 7. Borba protiv analfabetizma, 8. Novi lik naše omladine". U svim su se predavanjima spominjale manjkavosti prethodnoga sistema u "staroj Jugoslaviji", a veličali rezultati koje su nove vlasti postignule u napretku zemlje.⁴⁴ Na predavanjima su se pojavljivale i, u najmanju ruku, neprimjerene teme. Takav je primjer s pruge Brčko – Banovići, gdje se na satovima čitalo predavanje pod nazivom "Istrebljenje poturica", uz teme poput "O seljačkim bunama" itd.⁴⁵ To govori da su određeni kulturni stereotipi preživjeli dolazak komunističke vlasti i nastavili živjeti u kulturnoj politici novoga sistema.

Brigu o kulturno-prosvjetnom radu u brigadama vodili su štabovi brigada. Brigade su, inače, bile sastavljene od, u prosjeku, 250 omladinaca s teritorija jednog okruga i bile su podijeljene na pet do sedam četa. Svaka je četa davala po jednog rukovodioca kulturno-prosvjetnoga i fiskulturnoga sektora za štab brigade.⁴⁶ Svaka je brigada imala kulturno-prosvjetnoga referenta i odbor od šest članova, koji su rukovodili potpunim kulturnim životom u brigadi.⁴⁷ Kao što je bilo obvezno slušati Radio Omladinska pruga radi radne agitacije, bilo je obvezno i čitanje novina odnosno prisustvovanje čitalačkim grupama, gdje su se čitali *Oslobođenje*, *Borba na omladinskoj pruzi* i *Omladinac*. Na stručnom dijelu tečajeva, kojih je na pruzi Šamac – Sarajevo bilo 41 (smjerovi), učilo se iz područja koja su uglavnom bila orijentirana k radu na pruzi, administrativnom aparatu i građevinskim poslovima.⁴⁸ Kulturno-prosvjetni rad na omladinskim radnim akcijama bio je organiziran i da bi se ispunilo slobodno vrijeme omladinaca i spriječili vanjski faktori koji su htjeli djelovati na njih. Kao dokaz možemo uzeti izvještaj sa 1. i 11. sekcije pruge Šamac – Sarajevo, gdje se konstatira da kulturno-prosvjetni rad na pruzi nije bio dovoljno dobro organiziran, da nedostaje zabavnoga života, zbog čega su neki omladinci uz poticaj ljudi sa strane počeli ići u crkve.⁴⁹

Sušтина propagandnoga dijela kulturno-prosvjetnoga rada bila je u naglašavanju toga da je rješenje nacionalnoga pitanja u novoj Jugoslaviji jedno od najvećih dostignuća narodnih vlasti. Stara se Jugoslavija opisivala kao "tamnica naroda", a neriješeno nacionalno

⁴³ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 45, dok. 149.

⁴⁴ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 12, dok. 5/47.

⁴⁵ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 6, dok. 32/46.

⁴⁶ M. MAŠIĆ, *n. dj.*, 272.

⁴⁷ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 37, dok. 4/47.

⁴⁸ *Pedeset godina pruge Šamac-Sarajevo*, ur. Ahmed Hadžirović, Sarajevo, 1997., 13.

⁴⁹ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 43, dok. 41/47.

pitanje kao jedan od osnovnih uzroka poraza u “aprilskom ratu”, privatni sektor u privredi okarakteriziran je kao špekulantski, a umjesto njega se kroz predavanja isticala važnost zadružnoga sektora, koji se oslanja na državno planiranje. Narodna se fronta isticala kao jedina legitimna politička organizacija, a ljudi nezadovoljni tadašnjim stanjem optuženi su kao “reakcija” koja svoje uporište ima u “međunarodnoj reakciji”. Uništenje “reakcije” predstavljalo se kao jedan od imperativa za napredak društva. Kao glavni zadatak Jugoslavenske narodne armije isticala se, pored obrane državne neovisnosti, i obrana tekovina NOB-a, dakle Armija je bila u službi obrane političkoga uređenja zemlje.⁵⁰

Kao jedno od osnovnih obilježja agitacijsko-propagandnoga rada na omladinskim radnim akcijama isticala se njegova masovnost. U uputama agitatorima, ali i u kritikama njihova dotadašnjega rada, govorilo se da je za dobru agitaciju potrebno da bude masovna, tj. da što veći broj omladinaca bude u dodiru s njom. U jednom od redovnih izvještaja iz štaba jedne brigade kao zamjerka drugoj brigadi na pruži Brčko – Banovići ističe se da su komunisti unutar nje napravili agitacijske kružoke umjesto da su se bavili masovnom agitacijom. Na osnovi dokumenata može se vidjeti da agitatori nisu bili dovoljno obučeni, da nisu poznavali svoj posao niti imali znanja koja su bila potrebna da bi njihov rad bio uspješniji. Za njih je dobro govorništvo bilo nepoznanica, a plakate, parole i ostalo lijepilo se u štabu i oko štaba brigade, umjesto na samom gradilištu, čime bi se povećala produktivnost rada.⁵¹

Posljednja po redu bila je agitacija za mobilizaciju graditelja u industriju i druge privredne grane. U tu je svrhu na svakoj dionici svih sekcija pruge bio postavljen agitator koji je u suradnji sa štabovima brigada trebao agitacijom nagovoriti planirani broj radnika iz svake brigade da se prijave za rad u industrijskim poduzećima. Karakterističan je naslov u jednom broju *Borbe* “Hasan Mutab biće rudar”. U članku se donosi priča o posjetu jednog zeničkog rudara omladincima u kojem im je pričao o radu u rudniku i hrabrio ih da se odvaže raditi u njima. Na kraju njegova predavanja jedan omladinac, koji isprva nije bio oduševljen tim zanimanjem, odlučuje biti rudar nakon završetka gradnje pruge.⁵² Radi mobilizacije radne snage s omladinskih radnih akcija u industriju i rudarstvo mnoga su poduzeća provodila i vlastitu agitaciju šaljući najbolje radnike na sekcije pruge da pozivaju omladince da se zaposle u njihovim poduzećima, predstavljajući rad u njima iznimno dobrim i korisnim i za omladince i za državu i društvo. *Borba na omladinskoj pruži* redovito je pratila posjete mladih graditelja industrijskim poduzećima i rudnicima te donosila brojne članke koji su afirmativno govorili o radu u industriji i rudnicima. Naslovi u *Borbi na omladinskoj pruži* bili su poziv omladincima, npr. “Naša industrija i rudarstvo očekuju sa pruge nove kadrove”, “Graditelji 45 sekcije posjetili rudnik Kakanj”.⁵³ *Borba* je pisala o svakodnevnim uspjesima graditelja, a donosila je i brojne fotografije s gradilišta. Cijena časopisa bila je samo 1

⁵⁰ ABiH, Fond ORA Šamac-Sarajevo, kut. 129, dok. 12/47.

⁵¹ ABiH, Fond ORA Brčko-Banovići, kut. 6, dok. 28/46.

⁵² “Hasan Mutab biće rudar”, *Borba na omladinskoj pruži Šamac-Sarajevo*, br. 190, 8. XI. 1947., 2.

⁵³ “Graditelji 45 sekcije posjetili rudnik Kakanj”, *Borba na omladinskoj pruži Šamac-Sarajevo*, br. 196, 14. XI. 1947., 2.

dinar, što je učinjeno vjerojatno da bi se list popularizirao (cijena *Oslobođenja* tada je bila 2 dinara). U *Borbi* su se prenosili i brojni govori omladinskih rukovodilaca, poput Mihaila Švabića i Batrića Jovanovića, koji su na taj način motivirali omladinu da na vrijeme ispuni zadani plan. *Borba* je bila dnevni list, izlazila je tijekom radnih akcija, obim joj je varirao od šest do osam stranica, a bila je podijeljena na više rubrika: "Kulturni život", "Vijesti", "Fiskultura i sport" itd. "Likovi naših udarnika" također je bila jedna od redovitih rubrika u *Borbi*, gdje su se svaki dan mogle vidjeti fotografije novih udarnika i kratak tekst o njihovim postignućima. Za izgradnje pruge Brčko – Banovići izišlo je ukupno 27 brojeva *Borbe*;⁵⁴ na pruži Šamac – Sarajevo *Borba* je bila znatno redovitija, a rad njezine redakcije, izvukavši iskustva s izgradnje pruge Brčko – Banovići, bio je kvalitetniji. Do 16. studenoga izišlo je 198 brojeva, a *Borba na omladinskoj pruži Šamac – Sarajevo* u pojedinim je brojevima donosila i članke na stranim jezicima. Čitava posljednja stranica nekih brojeva bila je ispunjena člancima na engleskom, njemačkom, francuskom, a ponegdje i albanskom jeziku, čime se htjelo približiti stranim dobrovoljcima, a donekle i popularizirati izgradnju pruge i Jugoslaviju u inozemstvu.

S pruge Šamac – Sarajevo planiralo se nakon završetka radova na pruži uključiti u privredu 16 900 graditelja, što čini oko 8% od ukupnog broja graditelja. Iz sve tri smjene u privredu se, kao kvalificirani radnici, uključilo ukupno 12 506 graditelja, što znači da je plan izvršen sa 74% uspješnosti.⁵⁵

Agitacija za mobilizaciju graditelja s omladinskih radnih akcija nije dala očekivane rezultate. Dva su razloga za to: prvi je da je sama agitacija bila loše organizirana, što joj je, uostalom, bila osobina i u drugim zadacima. Drugo što je spriječilo uspješnost agitacije jest da su agitatori koji su dolazili iz industrijskih poduzeća agitirali samo za tvrtke iz kojih su dolazili, zanemarujući potrebe sveukupnoga ekonomskog razvoja.⁵⁶ Ključna je stvar da se ispostavilo da je znatno lakše privući radnike nego ih zadržati, jer npr. agitatori iz rudnika pričali su omladincima o iznimno dobrim radnim uvjetima u rudnicima, a kada su omladinci došli i počeli s radom, vidjeli su da nema ničega od onoga što im se prethodno govorilo te je naposljetku većina njih, uz razočaranje, napustila svoje radno mjesto. Agitacija je uspjela nagovoriti omladince da odu u poduzeća i počnu raditi, ali ih nije mogla uvjeriti da ostanu na tom radnom mjestu ako im se radni uvjeti nisu svidjeli. Slabom odnosno kratkoročnom uspjehu agitacije doprinijela je i činjenica da je bez obzira na njezinu kvalitetu rad u rudnicima i industriji omladincima bio nepoželjan, a dio omladine, iscrpljen dugim ratom i slaboga zdravlja, nije ni bio u stanju raditi tako fizički zahtjevne poslove.⁵⁷

Općenito, značajniji uspjeh agitacije i propagande na omladinskim radnim akcijama bio je otežan uslijed nedostatka kvalitetnih agitatora, slaboga obrazovanja par-

⁵⁴ *Omladinska pruga Brčko-Banovići*, 239.

⁵⁵ *Pedeset godina pruge Šamac-Sarajevo*, 14.

⁵⁶ "Neke napomene u vezi s agitacijom za odlazak graditelja u industriju", *Borba na omladinskoj pruži Šamac-Sarajevo*, br. 175, 23. X. 1947., 5.

⁵⁷ S. SELINIĆ, *n. dj.*, 99.

tijskih članova, ali i činjenicom da su omladinske radne akcije bile projekti koji su planirani i izvršavani u kratkom razdoblju, pa nije bilo ni dovoljno vremena da se organizira kvalitetan agitacijski i kulturno-prosvjetni rad. Za izgradnje pruge Doboj – Banja Luka ideološki rad s omladinom gurnut je u drugi plan, a u prvi su stavljene razonoda i izvanarmijska obuka. Politički rad s omladinom postavljen je fleksibilno, ovisno o ideološkoj izgrađenosti graditelja.⁵⁸ Uspjeh je u najvećoj mjeri ovisio o inspiraciji samog agitatora, ali i o općem stanju u narodu. Popularnost stečena pobjedom u ratu vješto je iskorištena da se moral naroda podigne da bi slijedio zov Partije.

Zaključak

Na kraju, kao na sva dostignuća Komunističke partije Jugoslavije, i na omladinske radne akcije možemo gledati iz dva kuta. Iz jednoga se za njih može reći da su bile pozitivan doprinos omladine obnovi i razvoju zemlje kao i izgradnji pozitivnih međuetničkih odnosa u ratom zavađenoj Jugoslaviji. Omladinske radne akcije bile su značajne ne samo zbog materijalne izgradnje i privredne koristi koja je iz njih proistekla nego i zbog kulturne izgradnje i opismenjivanja značajnoga dijela omladine. One su vjerojatno jedno od najboljih sjećanja koje je ostalo iz socijalističkoga razdoblja bosanskohercegovačke povijesti. Omladinske radne akcije, čiji su rezultati bili uočljivi, jedan su od primjera uvjerenja vođa Komunističke partije da će iz materijalne izgradnje i industrijalizacije izrasti i *novi čovjek* odnosno *novo društvo*.

Međutim, ne treba abolirati tadašnji režim za njegove propuste prilikom samih akcija. Stroga kontrola života omladinaca, politička indoktrinacija, cenzura negativnih vijesti s pruge, kao i pretjerano idealiziranje samih omladinskih radnih akcija, onemogućivali su da ih se ikad ozbiljnije kritički promatra. U tisku i literaturi toga vremena gotovo je nemoguće pronaći bilo kakvu negativnost vezanu za omladinske radne akcije, iako arhivski dokumenti potvrđuju da su bile popraćene brojnim nemilim događajima poput ozljeda ili čak smrti omladinaca, bolesti, slabe prehrane. Brojna dostignuća omladinskih radnih akcija imala su svoju ideološku konotaciju, a problemi koji su se pojavljivali tijekom gradnje često su se pripisivali “reakciji”, neprijatelju režima. Obrazovanje i kulturno uzdizanje omladinaca na njima nije bio jedini rezultat kulturne politike, nego i indoktrinacija omladine ideološkim sadržajem te kulture.

Kritički pogled na omladinske radne akcije bio je iznimno nepopularan i zato se do današnjega vremena ustalilo mišljenje o njima kao o primjeru uspješnog projekta Komunističke partije, što je – ako se zanemare žrtve u tom procesu – sasvim sigurno i bio.

⁵⁸ “Život graditelja biće raznovrstan i zabavan”, *Oslobođenje*, br. 1351, 29. I. 1951., 1.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo:

- Pokrajinski komitet Komunističke partije Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu
- Omladinska radna akcija Brčko-Banovići
- Omladinska radna akcija Šamac-Sarajevo

Objavljeni izvori i literatura

- *Borba na omladinskoj pruzi Šamac-Sarajevo*, 1947.
- KRISTIĆ, Slobodan, "O učešću omladine u obnovi Narodne republike Bosne i Hercegovine 1945–1947", *Glasnik arhiva i društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, knj. XX-XXI, Sarajevo, 1981.
- LILLY, Carol S., *Power and persuasion. Ideology and Rhetoric in Communist Yugoslavia 1944–1953*, Boulder, Colorado, 2001.
- MAŠIĆ, Mahmut, "Na izgradnji pruge Brčko-Banovići", u: *Sarajevo u socijalističkoj Jugoslaviji*, glavni i odgovorni urednik Miodrag Čanković, knj. 1, Sarajevo, 1988.
- MATERIĆ, Lazo, "Sarajevo za prugu Šamac-Sarajevo", u: *Sarajevo u socijalističkoj Jugoslaviji*, glavni i odgovorni urednik Miodrag Čanković knj. 1, Sarajevo, 1988.
- *Omladinska pruga Brčko-Banovići*, odg. ur. Nedžad Čamdžić, Tuzla, 1986.
- *Oslobođenje*, Sarajevo, 1947., 1951.
- *Pedeset godina pruge Šamac-Sarajevo*, ur. Ahmed Hadžirović, Sarajevo, 1997.
- *Prvi kongres omladine Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1945.
- *Revolucionarni omladinski pokret u Bosni i Hercegovini*, knj. 2, Sarajevo, 1984.
- SELINIĆ, Slobodan, "Omladina gradi Jugoslaviju. Savezne omladinske radne akcije u Jugoslaviji 1946–1963", *Arhiv*, 6/2005., br. 1-2.
- STEFANOVIĆ, Momčilo, MIHAILOVIĆ, Srećko, KRAGOVIĆ, Milomir, *30 godina omladinskih akcija*, Beograd, 1976.
- *Tito i mladi*, glavni i odgovorni urednik Zoran Erak, Beograd, 1980.
- *Život i djelo Đure Pucara Starog*, knj. 2, tom 2 – Govori, referati i intervjui, priredio Dragan Davidović, Banjaluka, 1989.

SUMMARY

THE ROLE OF YOUTH LABOUR ACTIONS IN CREATION OF THE SOCIALIST SOCIETY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, 1945-1952

The article deals with the role of youth labour actions in the transformation process of the Bosnian-Herzegovinan society into the new socialist society. The paper is time-limited by the years 1945 and 1952, since in that period the construction of the socialist society started most decisively and the youth labour actions were also the most extensive. On the basis of the archival documents and the existing literature, one is led to the conclusion that the youth labour actions were ventures burdened by numerous difficulties for the Communist Party as their organizer, but that they represented an excellent opportunity for the indoctrination of youth with socialist ideals as well.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Youth labour actions